

Ondrej Štefaňak, *Globalny stosunek do wiary młodzieży słowackiej w procesie przemian*, STUDIO NOA, Katowice 2018, ss. 144.

Kiedy mówimy, że ktoś jest „religijny”, możemy mieć na myśli wiele różnych kwestii. Na religijność może wskazywać przynależność do Kościoła, wiara w doktryny religijne, etyczny sposób życia, uczestnictwo w nabożeństwach, jak również wiele innych działań lub przekonań. W socjologii religii wyróżnia się siedem podstawowych parametrów religijności. Oprócz ideologicznego, rytualistycznego, doświadczeniowego, intelektualnego, wspólno-towego oraz moralnego wymiaru religijnego zaangażowania, socjologowie religii zazwyczaj opisują także tzw. globalny stosunek do wiary, czasami nazywany „ogólną religijnością”. W jego ramach nie chodzi tylko o religijne lub wyznaniowe autodeklaracje (np. przynależność do grupy ludzi wierzących, obojętnych wobec wiary lub niewierzących, przynależność do konkretnego Kościoła lub związku wyznaniowego itp.), ale również o poznanie źródeł, intensywności, ewentualnych zmian oraz stopnia krytycznej refleksji na temat własnej religijności.

Mówiąc o globalnym stosunku do wiary mamy na myśli wszelkiego rodzaju jednostkowe i społeczne przekonania o przynależności do szerszych zbiorowości religijnych, np. do określonego wyznania albo do zbiorowości ludzi tak samo wierzących. Autoidentyfikacja w kwestii wiary jest wstępnym, ale jednocześnie bardzo ważnym wskaźnikiem poznania religijności lub areligijności w konkretnej populacji ludzkiej. Ta autodeklaracja może być i jest uwarunkowana różnymi czynnikami oraz wiąże się z różnymi zastrzeżeniami. W przeciwieństwie do tego przedstawia jedyny dostępny środek na opisanie stopnia wiary religijnej lub życia bez wiary. Należy powiedzieć, że „globalny stosunek do wiary” jest jednym z najbardziej stabilnych elementów religijności. Informuje o fakcie, czy badana osoba uważa się za wierzącą, a również o ogólnym charakterze jej wiary. Ważnym jest wreszcie to, że ogólny wymiar religijności umożliwia uchwycić także niektóre przejawy religijności niezinstytucjonalizowanej (prywatnej).

Przemianom „ogólnej religijności” w środowisku młodzieży słowackiej poświęcona jest książka słowackiego socjologa Ondreja Štefaňaka pt. *Globalny stosunek do wiary młodzieży słowackiej w procesie przemian*. Autor tej monografii problemowej zajmuje się przede wszystkim socjologią religii i moralności – do tej pory opublikował 13 monografii oraz około 100 artykułów naukowych. Recenzowana książka bardzo dobrze wpisuje się w dyskusję na temat przemian postaw oraz wartości religijnych młodzieży słowackiej w dwóch pierwszych dekadach XXI wieku. Kilku podstawowych i pomocniczych pytań badawczych wyznaczyło krąg tematów, jakimi zajmuje się Autor recenzowanej monografii problemowej (auto-deklaracje religijne i wyznaniowe, źródła wiary lub niewiary religijnej, ogólny stosunek do praktyk religijnych, oceny i przyczyny zmian własnej religijności oraz międzypokoleniowa ciągłość lub zmiana religijności). Recenzowana książka jest bardzo interesującym teoretyczno-empirycznym studium socjologicznym, pomnażającym wiedzę socjologiczną o religijności współczesnej młodzieży słowackiej.

Analizy ilościowe opierają się przede wszystkim na materiałach empirycznych, wywodzących się z dwukrotnych badań socjologicznych, zrealizowanych w zbiorowości uczniów szkół średnich diecezji spiskiej w północnej Słowacji. Należy podkreślić, że Autor prezentuje się nie tylko jako bardzo dobry badacz społeczny, ale również jako dobry znawca literatury z dziedziny socjologii religii, co umiejętnie wykorzystał w ramach powiązania uzyskanych wyników empirycznych z socjoreligijnymi teoriami. Opiniowana książka jest bardzo dobrą monografią naukową, pośrednio zachęcającą do dalszych badań socjologicznych nad fenomenem religijności młodzieży słowackiej. Stanowi ona poważny wkład do socjologicznego piśmiennictwa słowackiego w zakresie badań empirycznych nad wartościami religijnymi w środowiskach młodzieżowych.

Recenzowaną monografię, po krótkim wstępie, Autor ujął w ramach sześciu rozdziałów. W pierwszym z nich przedstawia kilka ważnych kwestii metodologicznych związanych z realizacją dwukrotnych badań socjologicznych w środowisku uczniów szkół średnich w latach 2006 i 2016 – opisuje problematykę badań, przyjęte hipotezy badawcze, jak również zastosowane metody i techniki badawcze. Celem rozdziału metodologicznego jest przekonanie czytelnika, że omawiane wskaźniki procentowe i statystyczne nie są umieszczone w próżni, ale opierają się o metodologicznie poprawne badania socjologiczne na próbach 629 (w 2006 roku) i 677 (w 2016 roku) respondentów.

Rozdział drugi opiniowanej monografii analizuje autodeklaracje religijne i wyznaniowe badanej młodzieży. W pierwszej części Autor przedstawia, jaki odsetek ankietowanych osób uważał się za głęboko wierzących lub wierzących (2006: 67,4%; 2016: 62,3%) oraz jaki za obojętnych wobec wiary lub niewierzących (2006: 18,4%; 2016: 20,9%). W drugiej części dowiadujemy się o tym, jaki odsetek badanych osób identyfikował się z religią chrześcijańską (2006: 88,2%; 2016: 89,7%) oraz jaki nie identyfikował się z jakąkolwiek religią (2006: 9,9%; 2016: 8,6%). Na podstawie przywołanych danych empirycznych Autor w zakończeniu tego rozdziału wskazuje na powolne nasilanie fenomenu, który Danièle Hervieu-Léger opisuje jako „przynależność bez wiary” – obniżanie się wskaźnika tych, którzy uważają się za wierzących, przy niezmiennym poziomie wskaźnika tych, którzy identyfikują się z jakąś religią lub Kościołem.

W rozdziale trzecim socjolog słowacki informuje obszernie o problematyce źródeł wiary lub niewiary religijnej w środowisku ankietowanej młodzieży. Wierzący najczęściej wskazywali na takie źródła swojej pozytywnej postawy wobec religii, jak: tradycja i wychowanie w rodzinie oraz osobiste przemyślenia i przekonania. Z drugiej strony, niewierzący najczęściej wskazywali na takie źródła swojej negatywnej postawy wobec religii, jak: osobiste przemyślenia i przekonania oraz przeżycia i doświadczenia życiowe.

Następny rozdział recenzowanej monografii opisuje ogólny stosunek badanej młodzieży do praktyk religijnych – czy oraz na ile realizuje ona jakieś bliżej nieokreślone praktyki religijne (np. modlitwę, uczestnictwo w nabożeństwach, czytanie książek religijnych itp.). Okazuje się, że aż cztery piąte respondentów przynajmniej rzadko realizowało jakieś praktyki religijne (2006: 81,1%; 2016: 78,8%) – systematycznie tak czyniła tylko jedna czwarta ankietowanych (2006: 24,2%; 2016: 22,2%).

W rozdziale piątym znajduje się analiza subiektywnie odczuwanych zmian w intensywności religijności ankietowanej młodzieży oraz ich przyczyn. Ilościowa część tego rozdziału wskazuje, iż respondenci w przybliżeniu czterokrotnie częściej informowali o osłabieniu własnej religijności (2006: 37,4%; 2016: 44,5%), niż o jej pogłębieniu (2006: 9,9%; 2016: 12,0%). Jakościowa część tego rozdziału zaś przedstawia kilkadziesiąt konkretnych wypowiedzi respondentów na temat przyczyn negatywnych lub pozytywnych zmian w dziedzinie zaangażowania religijnego (np. wiek, osobiste przemyślenia i przekonania albo sytuacja życiowa).

Wreszcie rozdział szósty przedstawianej monografii opisuje międzypokoleniową ciągłość lub zmianę religijności – porównuje stopień religijności respondentów ze stopniem religijności ich rodziców. W sumie można powiedzieć, że badana młodzież uważała się w przybliżeniu za tak samo religijną jak ich ojcowie. W porównaniu z matkami w przybliżeniu trzykrotnie częściej uważała się za mniej religijną (2006: 32,3%; 2016: 32,6%), niż za bardziej religijną (2006: 10,5%; 2016: 9,7%). Aktualną jest więc teza o „dziedziczeniu wiary”, ale również teza o „osłabieniu wiary” w młodszym pokoleniu.

W zakończeniu recenzowanej monografii – po szczegółowej analizie licznych wątków związanych z globalnym stosunkiem do wiary – Autor podkreśla, że między pierwszą i drugą dekadą XXI wieku skonstatowano nieznaczne obniżenie „ogólnej religijności” w środowisku badanej młodzieży słowackiej. Nie chodzi o jakąś radykalną zmianę, raczej o powolne nasilanie wyżej wspomnianego fenomenu „przynależności bez wiary”. Nie sekularyzują się jednak wszystkie środowiska młodzieżowe – w przypadku niektórych z nich można nawet mówić o rewitalizacji religijności. O tych i o wielu innych ważnych kwestiach informuje najnowsza książka słowackiego socjologa Ondreja Štefaňaka pt. *Globalny stosunek do wiary młodzieży słowackiej w procesie przemian*. Jeżeli nawet w latach 2006-2016 nie mieliśmy do czynienia z gwałtownym przyspieszeniem procesów sekularyzacyjnych w środowiskach młodzieżowych na Słowacji, to jednak powoli spadające wskaźniki deklaracji proreligijnych i praktyk kulturowych w kolejnych okresach badań socjologicznych można traktować jako oznaki trendu sekularyzacyjnego.

W każdym razie nie ma wyraźnych oznak ożywienia religijnego ani radykalnej sekularyzacji. „Pełzająca” sekularyzacja w środowiskach młodzieżowych wydaje się faktem społecznym. Na podstawie zebranego materiału empirycznego trudno jest przewidywać dalszy rozwój religijności młodzieży słowackiej. Diagnoza nie oznacza prognozy, przyszłość jest do pewnego stopnia niewiadomą, tym bardziej na podstawie obrazu dzisiejszej młodzieży tylko częściowo można sobie wyobrazić kondycję religijną i moralną przyszłego społeczeństwa słowackiego. Należy obecnie i w przyszłości badać religię i Kościoły, a właściwie religijność i kościelność, w społeczeństwach o pogłębiającym się pluralizmie społecznym i kulturowym, w którym – teoretycznie rzecz biorąc – wszystko może się zdarzyć, chociaż z różnym prawdopodobieństwem.

Także przemiany w religijności i kościelności młodzieży słowackiej będą dokonywać się w zróżnicowany sposób i w różnych kierunkach, zarówno w kierunku roz-

padu struktur aksjologicznych i utraty religijnego charakteru postaw i zachowań, jak i w kierunku pogłębienia i reorientacji religijnych w etosie codziennym, nawet jeżeli obserwujemy już powolną emigrację młodzieży z Kościoła („młodzież w odwrocie”). Nie należy zakładać, by w jakiejś nieodległej przyszłości społeczeństwo słowackie osiągnęło w zakresie uznawanych wartości i norm religijnych stan radykalnie różny od tego, w jakim znajduje się ono obecnie. Zmiany w religijności dokonują się stopniowo i idą w różnych kierunkach.

Janusz Mariański